

ENTORN D'UN PARÀGRAF DEL LLIBRE DE DEFINICIONS LUL·LIANES

Josep PERARNAU

La recent publicació del *Llibre de definicions*, text d'escola lul·liana medieval en llengua catalana, ja ha portat a qüestionar-ne la validesa.¹ L'examen particular d'un dels seus paràgrafs obliga a insistir en el tema. El paràgraf problemàtic correspon a les línies 154-166 de l'edició esmentada:

Text de l'edició Badia

«Hom és substància en la qual ànima racional e cors ensemps són conjuncts. E ha .III. potències, ço és: entendiment, memòria e voluntat, je V senys! spirituals ab spècies ignates et adquisides e ab cogitació, percepció, consciència, subtilitat, animositat; e ymaginativa corporal ab aprensiva, estimava, retentiva, appetitiva e recordativa dels vicis e de les virtuts o de les operacions pasades e ymaginades fantàsticament; e senssitiva ab VI senys o potències corporals, ço és: visiva, auditiva, odorativa, gustativa, tactica e affativa. E ab aquestes deu potències l'hom adquirex mèrits o demèrits en aquesta present vida».

Text de l'únic manuscrit

(Milà, Ambrosiana, 0.87.Sup)

«hom és substància en la qual ànima racional e cors ensemps són conjuncts. E ha .V. potències, ço és: enteniment, memòria e voluntat, spirituals ab spècies ignates et adquisides e ab cogitació, percepció, consciència, subtilitat, animositat en esta present vida. E ymaginativa corporal ab aprensiva, estimativa, retentiva, appetitiva e recordativa dels vicis e de les virtuts o de les operacions passades e ymaginades fantàsticament; e senssitiva ab VI senys o potències corporals, ço és: visiva, auditiva, odorativa, gustativa, tactica e affativa. E ab aquestes deu potències l'om adquirex mèrits o demèrits en aquesta present vida».

1. Lola BADIA, *El «Llibre de definicions», opuscle didàctic lul·lià del segle XV* (Biblioteca Humanitas de Textos Inéditos, 2), Barcelona 1983, 110 pp. He feta una presentació global de l'obra dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 4 (1985), 467-470, a la qual em permeto de remetre el possible lector.

Partim del pressupòsit que edició crítica és aquella que, d'acord amb una «ratio editionis», que permet de normalitzar majúscules i minúscules, la puntuació i l'intercanvi de lletres com és ara «u/v», «i/j» i qualque altre detall, ofereix al lector actual un text, en el qual han estat interpretades, certament, les nombroses abreviatures de l'escriptura medieval, però que, d'altra banda, permet de saber lletra per lletra les grafies del manuscrit, sobretot quan aquest —i és el cas que ens ocupa— és únic a conservar l'obra publicada. Per això, tota edició crítica comporta un aparat crític, que en la present no manca, tal com hom pot veure en les pàgines 95-96 del llibre que ens ocupa.

Podríem, doncs, queixar-nos del fet que hom hagi donat, com si fossin en el manuscrit, grafies com «conjuncts» per «conjuncts», «entendiment» per «enteniment», «estimava» per «estimativa» i, ja cap al final, «l'hom» per «l'om». Seria, encara, enraonat de preguntar-se per què, sense avisar, no consta en l'aparat crític el detall que «recordativa» fou en un primer moment «cordativa» i que la síl·laba inicial «re-» fou afegida entre línies, per tant, en un segon moment (¿tenim en «cordativa» una mostra d'un ús molt ampli d'una paraula amb el sentit, que ara sembla haver-se refugiat en «saber de cor»?), o que «gustativa» és resultat de correcció.

Però totes aquestes indicacions, importants per a una edició crítica, poden ésser considerades minúcies, sobretot en pàgines destinades a problemes filosòfics. Centrem-nos, doncs, en els d'aquesta naturalesa que presenta la transcripció analitzada.

La comparació entre el text original i el de l'edició ens permet de copsar diferències que afecten la doctrina antropològica, i, per tant, filosòfica, relativa a les potències operatives humanes. El manuscrit diu clarament que l'home (¿cal subratllar que el subjecte, del qual és afirmada la doctrina de les primeres línies, és l'home, significat per la paraula inicial del paràgraf?) té cinc potències, diguem-ne generals, i en canvi l'edició les redueix a tres. Esbrinem quines són les cinc i quines les tres. Les cinc són enteniment, memòria i voluntat (espirituals), imaginativa i sensitiva, corporals. Les tres, cal suposar que serien enteniment, memòria i voluntat, potències, certament, de l'ànima, en la doctrina antropològica diguem-ne tradicional, introduïda fins i tot en els catecismes de la doctrina cristiana, però que jo sàpiga havia d'arribar el segle vintè per a confondre —i confondre el lector— potències de l'ànima i potències de l'home.

El text editat ha estat enriquit amb l'afegitó «e cinc senys», immediatament després d'esmentar les tres potències espirituals de memòria, enteniment i voluntat, però res no convenç que aquesta addició sigui encertada, ben al revés, car les tres potències espirituals, els cinc pretesos sentits també espirituals i els sis sentits corporals, aquests certament qualificats de potències, sumarien catorze potències, mentre que la doctrina lul·liana dels diversos textos del mestre, fidelment reproduïda en les darreres línies del paràgraf que ens ocupa, només parla de «deu potències» i no de catorze. ¿Per què, doncs, desfigurar una doctrina lul·liana constant com la de les deu potències?²

2. La doctrina de les deu potències és tan arrelada en el sistema, que és col·locada com a punt d'ordenació o estructuració d'alguna obra, com és ara l'*Ars confessionis*, de Ciutat de

Tampoc no calia suprimir del text i reduir a l'aparat crític el sintagma «en esta present vida», perquè el conjunt d'elements psicològics que el precedeixen no es poden aplicar a la hipòtesi, tan important en la filosofia medieval, de l'ànima separada.

Els detalls concrets als quals m'acabo de referir condueixen a plantejar un problema més general, el de la fidelitat al text que hom pretén d'editar, sobretot si aquest s'ha conservat en còpia única i encara tan clara i ben escrita com la que ha servit de base a l'edició que ens ocupa. Sembla que llei bàsica per a tota edició d'un text medieval hauria d'ésser la fidelitat al text esmentat, de manera que la intervenció de l'editor s'hauria de limitar a transcriure'l bé i a presentar-lo d'una forma adequada al lector modern, bo i distingint entre el text d'altri i les consideracions de l'editor actual, les quals poden ésser exposades en nota. Quan, però, les elucubracions de l'editor arriben a modificar el text i sobretot si, en modificar-lo, el desfiguren, ens trobaríem en un cas en el qual el responsable no ha sabut mantenir-se dins els límits més elementals de l'ofici.

Durant segles i segles, l'aprenent a escriptor en el món derivat de la cultura llatina aprenia l'ofici bo i estudiant i traduint els versos horacians de l'*Epistola ad Pisones*, on trobava el precepte:

«...sumite materiam uestris, qui scribitis, aequam
uiribus et uersate diu, quid ferre recusent,
quid ualeant umeri.»³

Ja potser ningú no recorda l'*Epistola*, però el precepte continua vigent.

Mallorca 1312: «Alię (*partes libri*) sunt de decem viis peccatorum, videlicet quod quicumque potest peccare per visum, per auditum, per odoratum, per gustum, per tactum, per loquelam, per imaginationem, per intellectum, per memoriam, per velle», edició de Josep PERARNAU, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 4 (1985), 152, línies 14-16. No cal dir que la doctrina de les deu potències passà íntegra i intacta a l'escola lul·liana, com ho demostra el seu primer text, l'*Art de confessió*, de València 1317: «En home són dues natures, corporal e speritual. La corporal és lo cors, la isperitual és la ànima racional. En aquestes dues ha deu potències, virtuts e propietats, set de la natura del cors e tres de la natura de la ànima. Les set de la natura del cors són aquestes: potència visiva, auditiva, odorativa, gustativa, palpativa, affativa e ymaginativa. Les tres de la natura de la ànima són aquestes: entellectiva, memorativa e amativa. E tot ço que'l home fa de bé o de mal, de virtuts o de pecats, tot ho fa ab aquestes deu potències damunt dites e fora aquestes lo home no pot fer virtuts ne pecats», Salamanca, Biblioteca Universitària, ms. 2311, f. 117^r, transcrit per mi en l'aparat de fonts dins *El lul·lisme de Mallorca a Castella a través de València. Edició de l'Art abreujada de confessió. En apèndix, els tractats de Ramon Llull*, Liber qui continet confessionem i Liber de virtute veniali atque vitali, de veniali peccato et mortali, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 4 (1985), 61-172, en concret 99-100.

3. Quint Horaci Flac, *Ars poetica*, versos 38-40, dins *Sàtires i epístoles*, text revisat per Isidor RIBAS BASSA. Traducció de Llorenç RIBER (Fundació Bernat Metge 23). Barcelona 1927, 125.